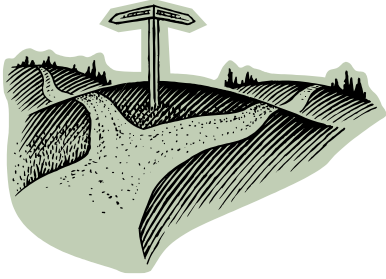

ד. בעת פטירת ריב"ז - מבט על בקשתו מאספסינוס

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

כשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו: נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה? אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי - אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני - אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני - אין מיתתו מיתת עולם.

ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון - אף על פי כן הייתי בוכה. ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים,

שאם כועס עלי - כעסו כעס עולם,

ואם אוסרני - איסורו איסור עולם,

ואם ממיתני - מיתתו מיתת עולם,

ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון.

ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים:

אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי - ולא אבכה? אמרו לו: רבינו, ברכנו!

אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם.

אמרו לו תלמידיו: עד כאן?

אמר להם: ולואי! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם.

בשעת פטירתו, אמר להם: פנו כלים מפני הטומאה, והכיניו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא.

מה חששו של ריב"ז? כיצד יתכן שהוא חושש מכך?

מהי ברכתו לתלמידיו לפני מותו? כיצד את מבינה ברכה זו?

האם בשעת פטירתו נפתרה שאלתו באיזה דרך יוליכוהו? נמקי.

הראי"ה קוק, שמועות ראייה, פרשת מצורע, תרפ"ט, עמ' 6 (הראי"ה קוק, עין איה, ברכות א עמ' 118-120)

ריב"ז ידע שחשדו בו על שנמנע מלבקש את קיומה של מלכות ישראל עצמה מהשלטון הרומאי, ותמורתה ביקש רק את יבנה וחכמיה. ומכאן שכביכול מזלזל הוא בחשיבותה של המסגרת הממלכתית. לכן היתה הוראתו כפולה. פנו כלים, כדי להראות שהוא חס על פכים קטנים הנכנסים אף הם למהלך הגאולה. והכיניו כסא לחזקיהו שנמנע ממנו להיות משיח מחוסר התייחסות לעבודת האדמה (סנהדרין צד ע"ב). החמצת ההזדמנות אצל חזקיהו, ניתקנה ע"י ריב"ז המתייחס לצדדים הלאומיים - כלכליים, בצד הדאגה לפרטים הקטנים ומורה בזה דרך לגאולה.

כיצד מסביר הרב קוק את שתי בקשותיו של ריב"ז לפני מותו?

הרב יוסף דב סולוביצ'יק, חמש דרשות, עמ' 34-35

במשפט האחרון: "ולא עוד אלא שיש שני דרכים לפני", רמז ריב"ז על חשש גדול שנקר במוחו כל השנים שהתגורר ביבנה, מאז חורבן בית המקדש. לפני שנים רבות הוא פסק בשאלה חמורה ולא היה בטוח אם טוב פסק... מי יכול היה אז לחזות מראש איך אספסינוס יגיב על אותה בקשה של הצלת ירושלים. השאלה הייתה שאלה חמורה, אולי השאלה החמורה ביותר בתולדות ישראל, ולפסוק אותה היה צריך ריב"ז בעצמו, ללא התייעצות עם חבריו, תוך כדי דיבור! ממילא, מעולם לא היה בטוח אם הכריע נכון. מצד אחד נדמה היה לו כי יכול היה להשפיע על אספסינוס שיציל את ירושלים, כפי שחשבו רב יוסף ורבי עקיבא. לבו שתת דם על שלא ביקש את זה. מאידך גיסא, חשב הוא: אסור היה להעמיד בספק סכנה את חכמי יבנה והתורה שבעל פה. עם כל קדושתו וחשיבותו של בית המקדש, קיום האומה אינו תלוי בו. אולם ללא תורה שבעל פה לא תוכל האומה להתקיים אף לזמן קט. מה גדול היה צערו, כמה עגמת נפש סבל, כמה לילות של נדודי-שינה וימי עצב עברו עליו, על ריב"ז, עקב הספק הזה, קשה לנו לשער. ברגעים האחרונים של חייו... היו שני דרכים: האחד הנכון והשני הבלתי נכון. האחד מוביל לגן עדן והשני לגיהנום!

מה משמעותן של שתי הדרכים שרואה ריב"ז לפניו לפני מותו, ע"פ הרב סולוביצ'יק?

הרב יעקב מִדון, עיון במשנת חסידים, ספר היובל לשיבת הר עציון עמ' 252:

מן הסיפור עולה שכדי להציל את ירושלים היה ריב"ז מוכן להלשין בפני הקיסר על הבריונים שלחמו נגד הרומאים, ואף להמליץ לפני הרומאים להורגם ולהציל בכך את העיר... אך מסיפור פטירתו של רבן יוחנן בן זכאי משמע, שמעשהו לא היה פשוט בעיניו עד סוף ימיו.

... דבר שאינו מצוי כל כך הוא, שחכם וצדיק כריב"ז לא ידע מה יעלה בגורלו ביום הדין הגדול והנורא. תיאור הפחד מפני מלך בשר ודם ודינו, שאנו מוצאים אצל ריב"ז ביום פטירתו, אינו יכול שלא להזכיר את יציאתו כמת בתכריכים ועם ריח של מת במיטתו שנשאה בידי רבי אליעזר ורבי יהושע, כשיצא מירושלים אל משפטו של מלך בשר ודם, של אספסיאנוס. בעת מותו נזכר ריב"ז ברגעים שהיה כמת והוא משווה את פחדו ממלך מלכי המלכים לפחדו מפני הקיסר הרומאי (השוואה ניגודית כמובן). ממילא ניתן להניח שספקותיו וחששותיו לקראת משפטו של הקב"ה קשורים במעשיהו לפני הקיסר הרומאי, והוא הסתפק אם נהג נכון כשהסכים לכניעתה של ירושלים והסגרת מורדיה, כשלא נהג כמשנת החסידים שאמר אליהו לר' יהושע בן לוי, כמשנתו של רבי שמעון בתוספתא, האוסרת להציל את העיר הנצורה במחיר כניעה והסגרה.

...אך בשעת מותו זכה ריב"ז הראה ברוח הקודש, וראה שמי שיוצא לקראתו אינו שבנא מן הגיהנום, אלא חזקיהו מלך יהודה מגן העדן. כלומר – גם חזקיהו שעמד במרדו מול מלך אשור, הוא שיצא לקראת ריב"ז שבזמנו שלו נהג בתבונה כשיצא מירושלים ונכנע.

דברי רבי יוחנן בן זכאי שיצא מירושלים וביקש הצלה פורתא, ודברי רב יוסף על כך שעל זה נאמר: "משיב חכמים אחר ודעתם יסכל", היא מחלוקת אם להשיג מעט מעט או "הכל או לא כלום", מחלוקת זו מלווה אותנו עד היום.

זה"כ ציפי חוטובלי (מתוך פרוטוקול ישיבה ב 27/7/2009)

ברצוני לומר כאן דברים שלא מקובל לומר, כי השבוע יחול תשעה באב. פעם אחת בהיסטוריה היהודית ויתרו על ירושלים. היה זה במעמד של רבן יוחנן בן-זכאי בפני אספסינוס קיסר רומי. העמיד אותו קיסר רומי בפני דילמה ואמר: יש חבית של דבש ועל גביה מצוי דרקון. האם לא תשבור את חבית הדבש, היא ירושלים, מפני אותו דרקון? יש אנשים שסבורים עד עצם היום הזה, וחלקם חברי הממשלה הקודמת, שמותר לחלק ולשבור את אותה חבית דבש למען הסרת הדרקון, למען הסרת איומים מאיומים שונים. אבל לא כך לימדה אותנו ההיסטוריה. אותו רבן יוחנן בן-זכאי מחליט באותו רגע לשתוק ורבי עקיבא קורא עליו פסוק מאוד קשה מספר ישעיהו: "משיב חכמים לאחור ודעתם יסכל". חכמים חוכמתם נעלמת ברגעים קריטיים בהיסטוריה, ואסור היה לרבן יוחנן בן-זכאי לוותר, והיה לו לומר: מסירים את הדרקון בצבת ושומרים על החבית.

ממשיך אספסינוס ומבקש מרבן יוחנן בן-זכאי בקשה אחת. ועונה לו רבן יוחנן בן-זכאי את אותה בקשה מפורסמת: תן לי את יבנה וחכמיה. באותו רגע מדובר בפשרה היסטורית. ערב חורבן מותר לעשות פשרות היסטוריות, לא כשמדינת ישראל קמה, לא כשיש תקומה. אסור לנו יותר לעולם לעשות את הפשרות ההיסטוריות האלה. "תן לי יבנה וחכמיה" זה מסר של גלות. כשעם ישראל שב לארצו אין יותר יבנה וחכמיה. ויש אנשים בבית הזה שממשיכים לומר: תנו לנו יבנה וחכמיה.

... ולכן כל מי בבית הזה שאמר בעבר: תנו לנו גושי התיישבות ונסתפק בזאת, תנו לנו גושי התיישבות ונחלק את ירושלים... אחדות ירושלים היא המפתח. אחדות ירושלים היא המפתח לזכות שיבתנו לכאן לציון היא ירושלים.